

مقدمه

ویژگی انسان کامل که توجیه حکیمانه خلقت هستی، در گرو تحقق او است، کدام اند؟
 انسان خدا پسند چگونه می اندیشد و چه مشخصه های نفسانی دارد؟
 پیش از ورود به این مباحث لازم است به برخی موضوعات مقدماتی و کلیات که پیش فرض های فلسفی، کلامی و انسان شناختی اخلاق اسلامی اند، اشاره داشته باشیم.

۱- پیش فرض های فلسفی:

از جمله پیش فرض های فلسفی اخلاق اسلامی این است که انسان مرکب از دو جوهر متمایز روان و تن است. با صرف نظر از چگونگی پیدایش آن دو، بدن بستری برای رشد و سعادت و یا سقوط و شقاوت جان آدمی است. بنابر این حقیقت وجودی انسان را روان او تشکیل می دهد. روح آدمی مجرد از بدن است و هنگام مرگ بی نیاز از بدن مادی می گردد. روح است که درد و رنج و لذت و سعادت را درک می کند و کمال انسان در کمال او است. نفس جاودانه است و کمال و سعادت آن را باید در مجموعه حیات دنیوی و اخروی آن جست و جو نمود.

حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۲ - مبانی کلامی:

حکیمانه بودن خلقت عالم و آدم از مبانی کلامی اخلاق اسلامی است. هدف خداوند از خلقت آدم، راس هرم اخلاق اسلامی را تشکیل می دهد. از حاصل سیر عقلانی حکیمان نیز بر می آید که خداوند در خلقت عالم، هدفی ورای ذات خویش نداشته است. طبق آنچه عارفان و سالکان در نتیجه سلوک معنوی خود بدان دست یافته اند و بر اساس آنچه در معارف دینی است، جهت گیری همه عناصر و فضایل در اخلاق اسلامی به سوی این است که آدمی در کار عالم موثری جز خدا نبیند و خود نیز با اراده و اختیار، در ابعاد مختلف وجودی خویش در حد توان و امکان، تجلی گاه اسما و صفات خداوند باشد.

این همان مقصدی است که گاه از آن به مقام «خلیفه الهی» و برخی به مقام «لقا و فنا» و عده ای به مقام «قرب الهی» و امثال اینها تعبیر می کنند.

یکی دیگر از مبانی کلامی اخلاق اسلامی، باور به جاودانگی انسان و اعتقاد به حسابرسی اخروی و در نتیجه پاداش و کیفر در آن جهان است. باور به معاد، حسابرسی اخروی و بهشت و جهنم را می توان ضامن کارآمدی و کارکرد اخلاق اسلامی در تحقق اهداف خلقت دانست.

به حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۳- ابعاد وجودی انسان:

در یک تقسیم بندی کهن، ابعاد وجودی انسان را می توان در سه حوزه اندیشه و صفات نفسانی و رفتار، جای داد. بخش اندیشه ای وجود انسان، عهده دار کشف انواع حقیقت و واقعیات است. صفات و ملکات نفسانی آدمی نیروی محرکه او در اعمال و رفتار و در واقع بیانگر حقیقت و مرتبه وجود او است. حوزه رفتاری نیز عبارت است از آن بخش از وجود انسان که نمود و بروز خارجی و آشکار دارد.

اخلاق اسلامی علاوه بر صفات و ملکات نفسانی، حتی به ساحت اندیشه انسان هم نگاه ارزشی و اخلاقی دارد و برای رفتارهای آدمی نیز باید ها و نبایدهای اخلاقی را توصیه می کند.

وق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۴- رابطه متقابل ابعاد وجودی انسان:

بدون تردید حوزه های سه گانه وجودی انسان، ارتباطی تنگاتنگ و تاثیر و تاثیری متقابل بریکدیگر دارند. مناسب است با بیان شواهدی از قرآن و سنت، اشاره ای به روابط حاکم بر این سه حوزه داشته باشیم.

۱. رابطه اندیشه با صفات نفسانی:

این رابطه را از دو زاویه باید مورد توجه قرار داد: تاثیر صفات نفسانی بر اندیشه آدمی و تاثیر علم و اندیشه بر چگونگی صفات نفسانی. اول، این واقعیت در آیات و روایات مورد توجه فراوان واقع شده است. از جمله رسول خدا (ص) فرمود: حَبِّكَ لِلشَّيْءِ يُعْمِي و يُعْصِمُ. « محبت تو نسبت به یک شیء تو را نسبت به آن نابینا و گنگ می کند. »

امام علی (ع) فرمود:

هر که عاشق چیزی شود، دیده اش را کور سازد و دلش را رنجور. پس به دیده بیمار بنگرد و به گوش بیمار بشنود. خواهش های جسمانی پرده خردش را دریده، دوستی دنیا دلش را میرانده، جان او شیفته دنیا است و او بنده آن است، و به سوی هر که چیزی از دنیا در دست دارد، نگران است. هر جا که برگردد، در پی آن رود، و هر جا روی آورد، روی بدانجا کند.

این عبارت و نمونه های فراوان دیگری از این قبیل، به وضوح گویای وابستگی اندیشه به ملکات و صفات نفسانی است و حاکی از این است که معرفت صحیح فقط در سایه یک نظارت اخلاقی و زمینه مساعد نفسانی میسر خواهد بود.

دوم، ایجاد هر گونه تحول و تغییر در صفات و ملکات نفسانی به مانند هر عمل اختیار خارجی یا درونی محتاج علم و اندیشه است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۲. رابطه صفات نفسانی با رفتارها:

این رابطه نیز از دو منظر قابل توجه است: تاثیر صفات نفسانی بر روی رفتارها و تاثیر عمل و رفتار بر روی صفات نفسانی.

هر یک از حالات و ملکات نفسانی رفتارهای متناسب با خود را طلب می کند و با اصلاح آنها، رفتار آدمی نیز اصلاح خواهد شد.

قرآن کریم در باب متأثر بودن ظاهر از باطن می فرماید: این است (فرائض خدا) و هر کس شعایر خدا را بزرگ دارد در حقیقت، آن (حاکمی) از پاکی دل ها است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد

۳. رابطه اندیشه و عمل:

تردیدی نیست که به طور منطقی علم و آگاهی از مبادی و مقدمات عمل اختیاری است و اصولاً تعلیم و تعلم در حوزه علوم عملی بر این پیش فرض مبتنی است. اما تاثیر عمل بر روی علم و اندیشه امری تجربه شده و قابل اثبات است. در بین مسلک های عرفانی و ادیان غیر الهی در مشرق زمین همواره تهذیب نفس و ریاضت و تعلم و عمل خالصانه در کنار تعلیم راهی برای رسیدن به حقیقت و معرفت بوده است. در قرآن کریم آمده است:

و از خدا پروا کنید، و خدا (بدین گونه) به شما آموزش می دهد، و خدا به هر چیزی دانا است.
ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر از خدا پروا دارید، برای شما (نیروی) تشخیص (حق از باطل) قرار می دهد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد